

VIII-XI. YÜZYIL ARAP TEZKİRECİLİĞİNDE ESKİ VE YENİ ŞİİRE BAKIŞ

An Examination of Old and New Poetry in the VIII-XIth Century Arabic Antology

Feride AZİZOVA

Dr. Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi, Nizami adına Edebiyat
Enstitüsü, Orta Çağ Edebiyatı Bölümü

Özet

Ortaçağ eleştirmenlerinin karakterin açığa vurulması, sanatsal bilincin gelişim düzeyi ve söz sanatları hakkındaki görüşlerinin açığa vurulması, çağın tarihi-kültürel ve sosyo-psikolojik değerleri için gereklidir. Bu makalede VIII.-XI. Yüzyıllardaki önemli kuramcıların "eski" ve "yeni" davranışlar hakkında sordukları sorular araştırılmaktadır. Kuramsal-eleştirel bilincin gücü ve esnekliği bahsedilen dünyayı değiştirme yeteneğine sahiptir. Klasik Arap şiiri İslam öncesi, eskiçağdan Arap-Müslüman uygarlığına gelene kadar çok zorlu bir yoldan geçmiştir. Şiirin evrimi, ortaçağ insanının şiir sanatı anlayışını ortaya çıkaran eleştirel düşüncelerle yansıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Klasik Arap şiiri, Şiirin evrimi, ortaçağ insanı*

Abstract

The elucidation of medieval critics' viewpoint on verbal art, the revelation of the character and level of their artistic consciousness development are essential for the occurrence into one of considerable socio-psychological and historical-cultural virtues of the age. The question on the attitude of a lot of great theorists of VIII-XI centuries on "old" and "new" is researched in the article. Strength and flexibility of theoretical-critical consciousness that is capable to orientate in modifying world was mentioned. Classical Arabic poetry passed a difficult way from pre-Islamic antiquity to syncretic Arabic-Muslim civilization. The evolution of poetry was reflected on literary-critical views that are able to reveal the understanding of poetic art nature by a medieval person.

Keyword: *Classical Arabic poetry, The evolution of poetry, medieval person*

Yüzyıllar boyu Araplarda, şiiri hafızada tutmak becerisi çok büyük değer görmüştür. Ünlü şairlerin yanında bir gelenek olarak her zaman kâtip gibi çalışan ve Arap destancıları olarak adlandırılan râviler mevcuttu ki, gerektiği durumda onlar kendi şairlerinin şiirlerini belagatli bir dille okurlardı.

Sonuçta râviler şiir okuyucularına dönüşür; bunun yanı sıra şiirlerin irşad edilme zamanında belli müsabakalar düzenlenirdi.

Öte yandan şiire eski kelimeler ve eklemeler olur, İslam'ın

kabulünden sonra putperestlik unsurları çıkarılır, aynı zamanda başka eksiltme ve artırmalar da gözlemlenir. Bu şekilde sonraki yüzyıllarda (yaklaşık olarak M. VIII. yüzyılın ortalarında) şiirlerin birikerek tezkire olarak adlandırılan özel mecmualarda toplanması zarureti oluşur.

Özgeçmişlerle zengin olan bu tezkireler çeşitli leksik şerhler, toponomik ve etnografik özellikli metinlerle donatılır, yani her bir şaire adanmış bölüm kısa geleneksel özgeçmişle başlar, sonra bu şairin eserlerinden örnekler verilir, ortada art arda gelen çeşitli fıkralar, şiir veya nesir kısımları sunulurdu. Ancak Arap tezkireciliğinin ilk dönemlerinde, asıl Arap geleneklerinin korunması şunu ortaya koymaktaydı ki, bu, yabancı medeniyetin müdahalesine karşı bir tepki özelliğindedir. Özellikle İslam'ın ilk çağlarında Arapların yabancı baskıya dayanmak için yalnızca kendi eskiliğini ileri sürmek tezkireciliğin önemli meselesiydi. Bahsedilen dönemde Şuûbiyye akımı taraftarları bütün Araplara hakaretle yaklaşıyorlardı. Araplar da kendi kıskanç tutumlarıyla eski kültürlerini koruyorlardı, lakin artık yabancı kültürlerin etkisinden kaçamayan yeni şairler grubu da oluşmağa başlamıştı ve içerlerinde hatta kökence has Arap olanlar da vardı. Hakim mevkide bulunan Arap hilafeti, Arap kültürünün kesin olarak korunmasını ve diğer Arap olmayan halklar üzerinde hükümranlığı temin etmek için bilinçli şekilde asıl Arap geleneklerinin övülmesini, İslam çağına uygun, Kurân dilinin öğrenilmesini ön plana çekmeyi amaçlıyordu. Yeni şiir bu durumda elbette iyi olamazdı; yalnız zaman itibarıyla yakın olan eski Arap dil materyali, Kurân'ı şerh ve anlamak için yararlıydı; eski şiir, ancak, filologlara gerekli olan "şevâhid"- şiirleriyle, ictibas ve deyimlerin açımı için kaynak olabilirdi.

Orta Çağ tezkire yazarları, V. yüzyılın sonu VII. yüzyılın ortalarını kapsayan, İslamî döneme kadar binden fazla dönem şairinin ismini muhafaza ediyorlardı.

VIII. yüzyılda Kufe, Basra, Bağdat, Şam şehirlerinde onlarla verimli, yüksek aktivite sergileyerek Arap halkının şiirlerini, efsane ve rivayetlerini hafızasında koruyan insanların arayışları ile meşgul olan tezkireciler faaliyet gösteriyorlardı. Bunun için onlar, İslam'a kadarki şiiri (Cahiliye şiirleri) özel saygıyla anımsayan göçebe bedevi Arapların yanına giderek, hafızalarında ebedileştirdikleri edebi metinleri derliyorlardı. Orta Çağ filologlarının böylesi yoğun ve ağır zahmetleri sonucunda oluşan hizmetlere büyük değer veriliyor ve ödüllendiriliyorlardı.

Yazılı materyallere dayanılarak yaratılmış olan sözlü Arap edebiyatından oluşan eserler toplusu kullanılıyor, yeniden bir daha müzakere olunuyor, saray çevrelerinde, şehir halkı ve orta çağların aydınları arasında sergileniyordu. Tezkirecilerin her şeyden önce dönemin nabzını tutmaya

çalışmaları, kitlenin zevk ve istekleri İslam'ın ilk iki yüzyılında eski şairlerin şöhretini artırıyor, eski şiir erişilmez ideal gibi gözüküyor ve sempatiye dönüşüyordu. Bu aynı zamanda dönemin duraksama aşamasında, insanların dünya görüşleriyle de ilgiliydi. Hatta insan belirli zaman kesiminde, kendi hayat deneyiminden hareketle anlıyor ki, en iyisi geçmiştir. Yeni ve iyi olan, birbirini inkâr ediyor gibi kabul olunur, yalnız eski, hatta sadece eski değil, en eski, yarı unutulmuş, efsaneye dönüşmüş olanlar en iyi olabilir. "Babalardedeler her zaman evlatlardan iyidir", gibi bu tür varsayımlar, İslamiyet'in ilk aşaması için niteliksel tez idi. Rus doğubilimcilerinden akademisyen V.R.Rozen bu olguyu "dini işle", "dini motiflerle" bağlantılı kılıyordu. Onun için ki, "göçebelerin ve Peygamberin çağdaşlarının veya onun yakın seleflerinin eserleri", Kurân'ın tefsirine ve algılanmasına hizmet ediyorlardı; "Nasıl ki Kurân'ın dili, hiçbir şeyle mukayese edilemeyecek derecede yüksekseyse o zaman edebiyat da, "karışık bir türün yeni ürünlerinden kat kat yüksekte olmalıdır". (Rozen, 1872: 60)

Bedevi şiir, "leksikolojik araçtır" (G.E.Gryunebaum). Bu fikirlere henüz orta çağlarda, el-Câhiz'in (1968: 24) eserlerinde rastlıyoruz ve diyebiliriz ki, İslamî Dönem'e kadar olan şiirin kullanılması, çağdaş kuramsal fikirde "uygulamalı" olarak adlandırılır (Kudelin, (Musayev, 1975: 200).

IX. yüzyıla doğru okuyucu zevki ve toplumun taleplerinin değişmesi, Orta Çağ filologlarına "eski" ve "yeni"nin iyiliği için, aynı tarzda birlikte hareket etmeyi gerekli kılıyordu. (İbn Kuteybe, Güdama) Nihayet, daha sonraki edebiyatçıların eserlerinde, eski şiire istisnasız bir bağlantı gözlemlenir ve bu süreç, Ibnu'l-Mu'tezzi'den başlayarak, özellikle X-XII. yüzyıla doğru güçlenir. İncelenen dönemde ünlü tezkirelerin, aşağıdaki şekilde kronolojik sunumu bu durumu onaylayabilir.

İlk olarak eski şiirin derlenmesini el-Mufaddal ed-Dabbî (ölm. 784) ve Hammâd er-Kâviye (ölm. 773) gerçekleştirdiler. "el-Mufaddaliyyât 67 şairden 47'si Cahiliye döneminde yaşamış olan şairlere aitti. Hammâd ise eski şiire çok âşık ve onun "el Mu'allakât" adlı mecmuasına eski dönemin ünlü şairlerinin 7 uzun şiiri dahildi. "el Mufaddal"ın öğrencisi, yukarıda ismini andığımız ünlü "el Esma'ıyyât'ın" yazarı el Esma'î'di. O, kendi tezkiresine İslamiyetten önceki ve Muhadramûn dönemindeki şairlerin şiirlerini dahil etmiştir. Bu şiirlerin sayısı bazı nüshalarda 77'dir.

el-Esma'î'nin kişiliği, çağdaşlarını o kadar etkilemişti ki, o aynı zamanda Antara'nın özgeçmişinin yazarı olarak bilinmiştir. Kalbinin derinliklerinde yeni dönemin şairlerine rağbet etse de el-Esma'î bunu itiraf etmek kudretinde değildi. (Şair ne kadar eski ise, o kadar iyidir). Ama yine de eski şairlere karşı ayrı bir ilgisi olduğu gözlemlenir. Eski şairlerin hepsi,

aynı ölçüde iyi değillerdi. Onlardan bazıları cesur, bazıları ise değildir. Şiirlerdeki "hafiflik" ve "akıcılık", Arap asıllı olmayan şiirlerin, diğer kültürün özelliğidir. Örnek olarak aslen Hira'dan olan, ömrünün çoğunu İran'da geçiren Adi İbn Zeyd el-İbadi'yi (VI. yüzyıl) gösterebiliriz. (Filştinskiy, 1991: 47)

Yeni şiir de dahil olmak üzere, Kurân'ın dilini anlamak için, zamanca Kurân'a yakın olan geleneksel leksikayı benimsemek için, gösterilen gayretler güçlendirildi. el-Esma'i "eski şiir diline yakınlık" tezini savunuyordu. Yani eski modeller yüzyıllar boyu ciddi çerçevede Orta Çağın standart poetikasının güzel bir ölçü modeli görevini üstleniyordu.

IX. yüzyılda, İslamî döneme kadar olan şairler ve muhadramınları (yani İslam'ın yayıldığı döneme ait olan şairler) içine alan pek çok tezkireler bulunmaktadır. Huzeliyyîn, es-Sukkerî (ölm. 888); Dîvanu'l-Cemheretu Eş'ari'l-'Arab, Ebû Zeyd el-Kuraşî (ölm. 10 yüzyıl) gibi.

Çeşitli yazarlar eserlerini değişik prensipler üzerine hazırlamışlardır. Mesela, ünlü tarihçi ve filolog, asil Türk ailesinden çıkmış Ebû Bekr Muhammed b. Yahyâ es-Sûlî (ölm. 946) tarihçi olarak iz bıraktığı gibi meşhur şairlerin divanlarını tertip etmiş ve ele aldığı muhdes şairlerin şiirlerini kafiye harfi sırasını esas olarak ilk defa o düzenlemiştir. Ancak es-Sûlî'nin bu çabası, gerekli edebi metni bulmayı kolaylaştırırsa da, şiir yaratıcılığı kronolojisini bozmakla ve okuyucuyu yazarın yaratıcılık gelişimini izlemekten alıkoymaktadır. (Asadov, 1993: 6-8)

Orta Çağ filologları, yalnızca tezkirelerle yetinmiyor, nesiller için korunan edebi eserlerin tasnifi için modeller oluşturuyorlardı ki, bunların bir türü de divanlardır. Bu bölüme, "Kitabu's-Şi'r ve's-Şu'arâ" adını taşıyan biyografik eserler de aittir. (Mesela, İbn "Kuteybe'nin eş-Şi'r ve's-Şu'arâ" adlı eseri). B.Y.Şidfar VIII-XII. yüzyıllar Arap Edebiyatı için yedi önemli esas (kural) saymaktadır ki, bunlardan birisi de tasniftir. (Şidfar, 1974: 86-90)

Araştırmacı Şidfar yazar: "Tasnif bütün ilimlerin birinci basamağıdır, biz sınırsız sayıda eserlerin ortaya çıkmasını tasnife borçluyuz". (Şidfar, 1974: 151) "Tabâkatu's-Şu'arâ" adlandırılan eserler, bazı alimlerin fikrinde, "hadis geleneklerinin etkisi altında yaratılan" (İ.M.Filştinskiy) Muhammed b. Sellâm el Cumahî'nin (ölm. 846) "Tabakâtu's-Şu'arâ'l-Câhiliyyîn ve'l-İslâmiyyîn" eserini hatırlatmaktadır.

Eğer VII-VIII. yüzyıllarda eski geleneklerin yeniden anlamlandırılması alanında, cesaretsiz adımlar atılıyorduyorsa da, IX yüzyılda, bu daha aktif bir şekil alır. Diyelim ki, el-Esma'i (ölm. 831) kendi tezkiresinde, eski edebiyata verirken VIII-IX. yüzyılın ünlü şairlerini ele almıyor, kendisinden 100 yıl önce yaşamış Emeviler dönemi şairlerine de

yer veriyordu.

El-Cumahî ise, kendi tezkiresinde Cahiliye dönemi şiirinden başlayarak, Emeviler döneminin sonuna kadar yetişmiş şairlerin şiirlerini ele almakta; bunun yanısıra da birbirlerine benzer yönlerini ele alarak bir araya getirerek, sanatsal üstünlüklerine göre onları tabakalara ayırmaktadır. İlginçtir ki, şairler "eskilik" açısından değil, dönemlerinden ayrı olarak tasnif edilmiştir. İbn Sellâm el-Cumahî eski Arap şiirini ve rivayet edilen bu şiirlerin güvenilirliğini ele alan hemen hemen ilk müellifiydi. O, râvileri asıl varyantları basmakla suçluyor, ünlü râvi Hammâd'a da bu yönden kuşkuyla yaklaşıyordu; yani Eski Arap şiirinin güvenilirliğini, güzel şiir nazmeden ve bu şiirleri Câhili şairlere isnad eden râvilerce bozduğunu belirtiyordu. O, şiire bilimsel yaklaşım prensibini edinen ilk kişiydi. Özbek araştırmacısı A.İ. Abdullayev'in kaydettiğine göre, edebî alanda İbn Sallâm'ın eserleri önemli değişiklikler getirmese de o, edebî eserlerin incelenmesinde zamanına göre kuramsal bir muhakeme yürütmüştür. Arap edebiyat tarihini, edebî türlerin izahı ve açıklamasını yaparak yönlendirmek; bilimsel prensip ve görüşlerden hareketle, Arap şair ve yazarlarının sınıflandıracak ölçüler belirlemeye çalışmıştır. (Abdullayev, 1984: 32) İ.Y. Kraçkovskiy ise onun rolünü, "şiir tarihinde yeni bir aşama, yenilikçi" olarak değerlendirmiştir. (Kraçkovskiy, 1956: II - 198)

Tezkirelerinde yalnız yüzyıllık tarihi olan şiiri yeni dönem addeden seleflerinden farklı olarak İbn Kuteybe (ölm. 889), "eş-Şi'r ve's Şu'arâ" adlı kitabında ve diğer eserlerinde kendi çağdaşlarına yeteri kadar yer vererek kuramsal açıdan yenileri ve eskileri biraraya getiriyordu. Edebî mevkilerin değiştirilmesi İbn Kuteybe tarafından belirlenmiştir. Onun düşüncesine göre yeniler yalnız taviz vereceklerdir, hatta eskilerden bile üstün olabilirler. Bir koşulla ki, yeni şair eskilerin yolundan çıkmasın, yani poetik ideal hakkında kendi tasavvurunda o, her halde klasiklerin devamcısı olarak kalıyordu. Tezkireci seleflerinden farklı olarak kısa ve yalın bir anlatılma ağırlık veriyordu. Onun eserleri parlak tasvirlerden yoksundu; İbn Kuteybe, mahir sanatkâr gibi detayları ayrıntılı şekilde ve canlı olarak betimliyor, bu veya başka bir edebiyatçı veya şairin portresine anlamlı açıklamalar getiriyor, onlar çoğu zaman, dikkati çeken kişisel durumları, dostları, düşmanları, onları kapsayan bütün muhit ve karşılıklı ilişkiler fonunda betimliyordu. "eş-Şi'r ve's Şu'arâ" kitabında, Cahiliye döneminden başlayarak IX. yüzyıla kadar olan 134 şairin biyografisi mevcuttur.

Birçok araştırmacılara göre İbn Kuteybe bu eserini, bu tür çok ciltli eserlerden önce, mesela Ebu'l-Ferec el İsfâhânî'nin "Nağmeler kitabı" gibi tezkirelerden önce kaleme almıştır. (Filştinskiy, 1991: 475). Ancak İslâmî döneme kadar olan şiirle asıl anlamda, İbnü'l-Mu'tezz (ölm. 908)

hesaplaşmıştır. O, kendi çağdaşlarına özel ilgi göstererek IX. yüzyılın sonu – X. yüzyılın başlarında hazırladığı “Tabakātu’ş-Şu’arâ’i’l-Muhdesin eserinde ilk dönemlerin Arap şiiriyle ilerlemeyip, Beşşâr b. Burd’dan başlayarak, Halife el- Me’mûn’un sarayındaki iki kadın şairenin şiirleriyle bitirerek, çoğu kendi çağdaşı olan Abbasi dönemi şairlerinden 132 şairin biyografisini derlemiştir. İbnu’l- Mutezz’in düşüncesine yeni şiir, yeni doğrultularda olan şairlerle yaratılmamıştır. Bu ilk bakışta şöyle gözüküyor. Bütün bunlar Kurân’da, hadislerde, bedevi şiirlerinde mevcuttu, ancak fark şuradadır ki, yeni şiirde ona kadar gelen işlek üslup, mecazlar ve figürler, eski dönem şiirine oranla daha çok kullanılır.

İbnu’l- Mu’tezz, kendisi de farkına varmadan Arap edebi üslubunu sistemli olarak çözmeye çalışan ilk kişi olmuştur. (Kraçkovskiy, 1956: 366)

Tezkire hazırlama ile “eski”-“yeni” şiir konusunda kendine has seçimle Ebû Temmâm farklılık gösterir. O, kendi eseri olan Kitâbu’l-Hamâse’yi hazırlarken her şeyden önce meseleye kişisel olarak yaklaşmış, kendi kişisel zevkine dayanarak, eski edebiyatı bir problem gibi karşısına koymadan, gerek yeni olsun, gerekse de eski – kim ait olduğuyula ilgilenmeden - kendine ilgi uyandıran en iyi şiirleri seçmeye çalışmıştır. O, şiirlerin tür itibariyle tasnifi geleneğinin esasını koymuştur.

“Kitâbu’l-Hamâse”, on bölümden ibarettir ve her bölümde bu türe ait şiirler derlenmiştir. Birinci bölüm, “Bâbu’l-Hamâse” olarak adlandırılıp, hamâse türüne adanmış ve mecmuanın adı da buradan alınmıştır.

Devrimize kadar gelip çatmış tezkirelerden “İhtiyârü’l-Mukatta’ât” ve “İhtiyâr Mücerred min Eş’âri’l-Muhdesin” adlı eseri de aynı zamanda “Kitâbu’l- Hamâse” eserinin prensiplerine uygun olarak yazılmış mecmualardır.

Ebû Temmâm’ın öğrencisi el-Buhturî kendi “Hamâse” eserini, konulara göre değil, şiirleri mana ve mevzu açısından elealan bir sisteme göre düzenlemiştir. Bununla da genel olarak “Me’âni’ş-Şi’r” adlı tezkirelerde görülen ölçüyü kullanmıştır. Bu tür tezkirelerin yazarları, mesela el-’Askerî çeşitli şairler tarafından işlenmiş konuların varyantlarını değerlendirmeye çalışıyorlardı.

IX. yüzyılın çağdaş edebi çevresine adanan tezkireleri, Hârûn ‘b. Alî el-Müneccim el-Bağdâdi’nin (ölm. 900) “Kitâbu’l-Bâri” eseri tamamlıyor. Buraya yazarın çağdaşları da dahil olmakla 161 şairin şiiri dahildir. Tezkire kaybolmuşsa da sonraki mecmualara önemli etkisi bellidir. İ. Abdullayev, Hacı Halife Çelebi’ye dayanarak onun bir kaç ünlü tezkireye, es-Se’alibî’nin “Yetimetu’d Dehr” ve el-Baherzi’nin “Dumyetu’l-Kasr” eserlerine etkisini kaydetmektedir. (Abdullayev, 1984: 33)

Ebu’l-Ferec el İsfâhani’nin (ölm. 967) ünlü “Kitâbu’l-Eğâni”si,

Sadru'l-Islâm, Emeviler dönemi, aynı zamanda Abbasiler dönemi şairlerinin yaklaşık yarısına adanmıştır ve yeni yazarlara olan ilginin değiştiğine belirgin kanıttır.

Nişaburlu filolog es-Se'âlibî (ölm. 1038), 994 yılında yazmaya başladığı "Yetîmetu'd Dehr" eserinde, kendi çağdaşlarından yani X. yüzyılın şair ve yazarlarından bahseder. O, adı geçen tezkireye, Endülüs ve halifeliğin diğer bölgelerini de dahil etmiştir. Tezkire yazarı: "İslam şairlerinin şiirleri İslam'a kadarki şiirden zariftir, yeni şairlerin şiirleri eskilerden hoştur ve geçmiş şairlerin şiirleri yeni şairlerin şiirlerinden daha güzeldir. Bizim çağdaşlara gelince, onların şiiri diğerlerinden daha fazla seakin liyakat ve mükemmelliklerle doludur". (es-Se'âlibî'nin I, 1956: 16-17) "Yetîmetu'd Dehr" dört bölüme ayrılır. Her bir bölüm 10 bölümden ibarettir. Tezkirenin 3. bölümünde, Azerbaycan şairlerinden Berakeveyh Zencani ve Ebû Abdullah el Marağayı hakkında bilgi verilir. es-Se'âlibî, tezkiresini, "Tetîmetu'l-Yetîme" eserinde devam ettiriyor ki, yazar yalnız bu ilave ile kendi eserini tamamlanmış olduğunu düşünmüştür. es-Se'âlibî'nin tezkiresi mevcut bir temel üzerine kurulsa da, çağdaş şairleri onun kadar öven başka bir eser yoktu" ve bu sebepten dolayı da ondan sonra gelenler, bu tezkireyi çok taklit etmişlerdir.

Es-Se'âlibî'nin öğrencisi Ebu'l Hasan el-Baherzî (ölm. 1075) "Dumyetu'l-Kasr ve Usratu Ehli'l-Asr" adlı (Musayev, 1975: 20) eserinde, es-Se'âlibî'nin özgeçmişi hakkında bilgi verir. Kendi hocasını devam ettirmiş gibi onun şiir yaratıcılığında örnekler sunar. Eser, 7 bölümden ibarettir; burada 530 şairin şiiri derlenmiştir. Çoğu hilafet şairleri içerisinde Azerbaycan şairleri de vardır: Ömer Genci, Hatîb et Tebrizî ve diğerleri gibi.

el Bâherzi tezkiresinin zeyli olarak Ebu'l-Me'âli Se'd b. 'Alî el Verbâk (ölm. 1171) "Zînetu'd-Dehr fî Usreti Ehli'l- 'Asr" eserini yazmıştır. el-'İmad el- İsfehânî'nin (ölm.1207) "Harîdetu'l-Kasr ve Cerîdetu'l- 'Asr" adlı tezkiresi, hilafetin bütün bölgelerinin şairlerinin yaratıcılığında bahseden 10 ciltlik eserdir.

es-Se'âlibî'nin Endülüs şiirini kendi tezkiresine dahil etmesinden cesaretlenen Endülüslü yazar İbn Bessâm eş-Şenterîni (ölm. 1147) eserinde daha da ileri giderek, Endülüs edebiyatı hakkında bir mecmua düzenledi. Onun "ez Zehîra fî Mehâsini'l-Cezîra" olarak adlandırılan bu tezkiresinde, kendisiyle çağdaş olan Arap-İspanyol şair ve yazarları kıymetli olarak değerlendirilir, onların bütün dönemlerin Doğu Arap yazarlarından yüksekte olduğu vurgulanır. Görüldüğü gibi kitabın adı da, es-Se'âlibî'nin tezkiresini hatırlatır. Yazar onu, her biri 10 kısımdan oluşan 4 ana bölümü ayırmış, idareci ve emirlere de özel bölümler tahsis etmiştir.

İ.M.Filştinskiy: Tezkire hazırlayanları, yalnız edebî örnekleri

derlemek ilgilendirir şeklinde düşünmek doğru olmaz. Çünkü onlar çoğu tezkirelere, diğer materyaller, edebî nesir ve folklor örneklerini de dahil etmişlerdir". (Filştinskiy, 1991: 246)

Endülüs halkının, hilafetin doğu vilayetleriyle tanışmasında Bağdat filologu el-Kâli'nin (ölm. 967) "el Emâli" eseri büyük rol oynadı. el-Kâli Bağdat'tan Kurtuba'ya (Cordoba'ya) göçerek Endülüs'de çok zengin bir edebiyatın çiçeklenmesine özel hizmet gösterdi. Burada aynı zamanda Endülüslü âlim Cordoba sakini İbn 'Abd Rabbihi'nin (ölm. 940) "el-'İkdu'l-Ferîd" adlı eserini hatırlatmak gerekir. Yazar, eserini bölümlere ayırmış ve her bir bölümü belirli bir kıymetli taşın adıyla adlandırmıştır: "el-Lu'lue" ve ona uygun olarak bir kaç bölümden sonra "ed-Durretu's-Sâniye"; "el-Yâkût", "el-Yâkûtu's-Sâniye" gibi. Bu bölümlerin sayısı yirmi beştir. İlk on iki bölüm bir-birine uyandır. "el-Vâsita olarak adlandırılan on üçüncü bölüm ise adeta "Gerdanlığı" bölmektedir. B.Y.Şidfar'ın "Klasik Arap Edebiyatında Edebî Sanatlar (VI-XII. yüzyıllar)" (Şidfar, 1974: 12) kitabı, Orta Çağ estetiğinin kurallarını öğrenmek için ilginç ve detaylı bilgiler verir. Kitaba alınmış olan materyallerin sayısı bu eseri Orta Çağ Arap kültürünün "ansiklopedisi" olarak saymaya nedendir.

Sonuç

İncelenen dönemde (VIII-XI. yüzyıllar) Arap şiiri önemli değişikliklere uğramış ve tezkirecilere, kendi zevk ve taleplerini dikte etmiş olan Orta Çağ okuyucusu; sonrasında ise edebî eleştiri ve edebî kuramsal görüşlerinin gelişimine göre mecmualar düzenleyen yazarların dayandığı temel edebî kriterler de değişikliğe uğramıştır.

Kaynakça:

- AŞADOV F.M. (1993). Arabskie istoçniki o tyurkax v rannee srednevekovie. Baku: Elm
- ABDULLAYEV İ. A. (1984). Poeziya na arabskom yazıke v Sredney Azii i Xorasane. (X naç. XI v.). Taşkent
- ABBAS M. (1971). Tarih an-Nakd. al-Adabi ind al-Arab. Beyrut
- Ebu'l-Ferec el İSFÂHANÎ. (1958). Kitabü-l-Agani. Cilt 8. Beyrut
- el-CÂHİZ. (1968). El- Beyân ve't- Tebyîn. Kahire, III. Baskı, s. 1-a
- el-Fahuri HANNA. (bidune tarih). Tarihul Adab al-Arabi. Beyrut
- İbn al ABARİ. (1890). Tarih Muhtasar al-Dövel. Beyrut
- İbn SAA'd. (1903). Kitab at-Tabakati-l-Kubra. Leyden
- KRAÇKOVSKIY İ.Y. (1956). İzbrannie Soçinenie. M.-L. II. T.
- KUDELİN N.B. (1983). Srednevekovaya Arabskaya Poetika. Moskova.
- MUSAEV O. (1975). Antoloqiya al-Baxarzi "Dumyat al-kasr" kak pamyatnik araboyazıçnıx literaturı Sredney Azii. Moskova.
- ROZEN B.P. (1872). Drenvearabskaya Poeziya i Yeyo Kritika. SPB.
- es-SE'ÂLİBİ. (1956-1958). Yetîmetu'd Dehr. Kahire. I-IV. Cilt. Cilt I. s. 16-17

- es-SE'ÂLİBÎ.(1965). Simar al-Kulub. Tahkik Muhammed İbrahim. Kair
- FİLŞTİNSKIY İ.M. (1991). İstoriya Arabskoy Literaturı. Moskova.
- Faruh ÖMER. (1965). Tarih el-Adabi ei-Arabi. Beyrut
- ŞİDFAR B.Y.(1974) Obraznaya sistema arabskoy klassiceyskoy literaturı (VI-XII vv.) Moskova.